

ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการสอนวิชานิติปรัชญาในประเทศไทย (The Problem and Struggle of Teaching on Legal Philosophy in Thailand)

ดวงเด่น นาคสีหราช

คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

Duangden Nakseeharach

Faculty of Law at MahaSarakhm University Kham Rieng, Kantharawichai District

MahaSarakhm 44150

E-mail : duangdenkik2@gmail.com

บทคัดย่อ

นิติปรัชญามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนกฎหมายของนิสิตนักศึกษากฎหมาย เนื่องจากนิติปรัชญาทำให้นิสิตนักศึกษากฎหมายเข้าใจความหมายของกฎหมายและความยุติธรรม วิธีการเข้าถึงและตระหนักถึงคุณค่าของกฎหมายและความยุติธรรม อย่างไรก็ดี การเรียนการสอนวิชานิติปรัชญาในประเทศไทยยังคงมีปัญหาและอุปสรรค เนื่องจากมีเนื้อหาที่มีความซับซ้อน เป็นนามธรรม เน้นแต่เพียงทฤษฎี สำนักคิดทางกฎหมาย และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของนักปรัชญากฎหมายตามลำดับเวลา แต่ยังไม่ขาดความเข้าใจวิธีการและเรียนรู้การใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการวิพากษ์วิจารณ์ทางกฎหมายแก่นิสิตนักศึกษากฎหมายในทางปฏิบัติ ดังนั้น ในการเข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริงของวิชานิติปรัชญา จึงควรที่จะหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อให้สามารถเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกฎหมายกับทางปฏิบัติทางกฎหมายเพื่อให้สามารถเข้าถึงความยุติธรรม และแก้ปัญหาความไม่ยุติธรรมและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การเรียนการสอน นิติปรัชญา ปัญหาและอุปสรรค

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการสอนวิชานิติปรัชญาในประเทศไทย: ศึกษาเปรียบเทียบคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงและมหาวิทยาลัยมหาสารคาม” ได้รับการสนับสนุนโครงการวิจัยจากงบประมาณคณะนิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

6 พฤศจิกายน 2563/ 2 ธันวาคม 2563/ 22 มีนาคม 2564

6 November 2020/ 2 December 2020/ 22 March 2521

Abstract

Legal philosophy or philosophy of law plays a critical role in teaching and learning law of the law students. Because it introduces them to understand the meanings of law and justice, how to access and realize the value of law and justice. However, teaching and learning legal philosophy in Thailand still has problems and struggles due to its complexity and abstraction. Moreover, the mentioned teaching and learning only focuses on legal theory, schools of legal thoughts and historical backgrounds of the legal philosophers related to law and justice chronologically but lacks of how to digest and apply critical thinking and legal criticism of the law students in practice. Thus, to reach the real goal of teaching legal philosophy, it should find out the appropriate guideline to be able to link between legal theory and legal practice to access to justice and effectively solve the problem of injustice and inequality in Thai society.

Keywords : Learning and teaching, Legal philosophy, Problem and struggle

บทนำ

วิชานิติปรัชญาเป็นวิชาที่มีความสำคัญในการเรียนกฎหมาย และทำให้ทราบพื้นฐานของการตั้งคำถามหลักในทางปรัชญาว่า กฎหมายคืออะไร จะรู้กฎหมายได้อย่างไร และความยุติธรรมคืออะไร และสิ่งสำคัญที่สุดซึ่งเป็นเป้าหมายในการเรียนการสอนวิชานิติปรัชญาคือ วิธีคิดหรือระเบียบวิธีหรือวิธีการศึกษา (methodology) เพื่อแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับความยุติธรรมในสังคมมนุษย์ และความยุติธรรมนี้เป็นเป้าหมายสูงสุดของการใช้บังคับกฎหมายที่ควรจะเป็น (Law as it ought to be) ที่จะสร้างไว้ซึ่งสังคมที่สงบสุขและอำนวยความสะดวกเป็นธรรมสำหรับมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

1. ความสำคัญของนิติปรัชญาต่อการศึกษากฎหมายไทย

เมื่อพิจารณาการศึกษากฎหมายในแง่มุมของการมุ่งไปสู่การประกอบวิชาชีพในทางกฎหมาย โดยตรงไม่ว่าการสอบเข้าเป็นผู้พิพากษา อัยการและในการประกอบวิชาชีพเป็นทนายความ และวิชาชีพนักกฎหมายอื่น ๆ เช่น ตำรวจ นิติกร เป็นต้น รวมถึงการสอบเนติบัณฑิต วิชานิติปรัชญาได้ถูกกำหนดให้นำไปวัดผลในการทดสอบความรู้ความสามารถของนักกฎหมายดังกล่าวแต่อย่างใด นอกจากนี้ แม้ว่าคณะนิติศาสตร์ของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายแห่งจะบรรจุวิชานิติปรัชญาในหลักสูตร แต่ก็อยู่ในหลักสูตรของระดับปริญญาตรีและปริญญาโทเท่านั้น บางสถาบันเป็นวิชาบังคับ บางสถาบันเป็นวิชาเลือกหรือบางสถาบันไม่ได้บรรจุไว้ในหลักสูตร²

² สมชาย ปรีชาศิลปกุล, *นิติปรัชญาทางเลือก* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546) 5-6.

วิชาชีพทางกฎหมายดังกล่าวข้างต้น ล้วนแต่ใช้บังคับและให้ความสำคัญกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ หรือนิติศาสตร์โดยแท้เป็นหลัก³ เพื่อประโยชน์ในด้านวิชาชีพ ได้แก่ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และกฎหมายพิจารณาความอาญา เป็นต้น ในแง่มุมนี้นิติปรัชญาจึงไม่มีความสำคัญต่อการศึกษานิติศาสตร์มากนัก เนื่องจากนิติปรัชญาเป็นการศึกษาโดยมุ่งที่จะคิดตรึงตรองกฎหมายอย่างเป็นทั้งมวล มิได้พิจารณาแต่เฉพาะกฎหมายที่บังคับใช้อยู่และคำพิพากษาของศาลเท่านั้น หากแต่มุ่งคิดวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ถึงกฎหมายอย่างกว้างขวาง เช่น กฎหมายคืออะไร เราจะรู้กฎหมายได้อย่างไร และความยุติธรรมคืออะไร เป็นต้น ซึ่งอาจทำให้หลุดจากกรอบวิธีการเรียนรู้แบบท่องจำใน ตัวบทกฎหมายและคำพิพากษาที่นิสิตนักศึกษาหมั่นเน้นกันอยู่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ในการประกอบอาชีพทางกฎหมาย นิติปรัชญากลับมีความสำคัญในแง่ของการอธิบาย ถึงความสัมพันธ์กฎหมายและความยุติธรรมในการปรับใช้ตัวบทกฎหมายของนักกฎหมาย มิใช่เพียงนำ กฎหมายไปใช้ประกอบวิชาชีพเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาแง่มุมอื่นประกอบการปรับใช้กฎหมายให้ เกิดความเป็นธรรมแก่สังคมด้วย เนื่องจากในการตราและบัญญัติกฎหมายในแต่ละฉบับย่อมไม่สามารถ เขียนครอบคลุมได้ทุกกรณีและทุกยุคทุกสมัย เพราะเมื่อเวลาผ่านไป สภาพความจริงและปัญหาที่เกิดจาก บทกฎหมายก็จะเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น กฎหมายจึงย่อมมีช่องว่างอยู่เสมอ เมื่อกฎหมายมีช่องว่างอยู่เสมอ นักกฎหมายในฐานะที่เป็นผู้ใช้กฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นผู้พิพากษาหรือตุลาการ รวมไปถึงพนักงานอัยการ หรือพนักงานสอบสวน ต่างก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำให้จุดหมายของกฎหมายบรรลุผล นอกจากนี้ การศึกษา วิชานิติปรัชญายังมีประโยชน์ในการนำไปเป็นพื้นฐานในการตั้งคำถามทางวิจัย (research question) เพื่อ แสวงหาคำตอบที่หลากหลายจากปัญหารากฐานในเชิงนิติปรัชญาอีกด้วย⁴

2. ปัญหาและอุปสรรคในการสอนวิชานิติปรัชญาในประเทศไทย

ปัจจุบันการศึกษาคณะนิติศาสตร์ ในระดับปริญญาตรีในหลาย ๆ มหาวิทยาลัยได้บรรจุให้วิชา นิติปรัชญาเป็นวิชาเอกบังคับ เช่น คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย รามคำแหงและ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นต้น ทั้งนี้ หนังสือและตำราวิชานิติปรัชญา ที่ใช้ในการเรียนการสอนนั้น เป็นอีกข้อมูลหนึ่งที่สามารถนำมาวิเคราะห์ประกอบการศึกษาได้ดีพอสมควร ผู้เขียนจึงหยิบยกมาวิเคราะห์ประกอบการจัดการเรียนการสอนด้วย

สำหรับคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การเรียนการสอนวิชานิติปรัชญา และ นักกฎหมายคนสำคัญ คือ ศาตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ บุคคลที่มีคุณูปการต่อการวางรากฐานการศึกษาวิชา

³ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, “กฎหมายเพื่อใคร” (2552) 1:ฉบับปฐมฤกษ์ วารสารวิชาการคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ 81, 81-84.

⁴ ออมร จันทสมบุญ, สภาพวิชาการทางกฎหมายของประเทศไทย : สาเหตุแห่งความล้มเหลวของการปฏิรูปการเมือง ครั้งที่ 2 (25 พฤศจิกายน 2561) เว็บไซต์ <<http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1208>>.

“นิติปรัชญา” ภายหลังจากที่มีการปรับปรุงหลักสูตรของคณะนิติศาสตร์ และการจัดพิมพ์ตำรานิติปรัชญาออกมาเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2526⁵ จนปัจจุบันตำราวิชานิติปรัชญาของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ยังเป็นตำราสำคัญในการทำความเข้าใจกับนิติปรัชญาเล่มหนึ่ง และเป็นตำราหลักสำหรับการศึกษาวิชานิติปรัชญาของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาอย่างต่อเนื่อง มีการตีพิมพ์อีกหลายครั้งโดยแก้ไขเพิ่มเติมโดยศาสตราจารย์ ดร. กิตติศักดิ์ ปรกิติ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากตำราวิชานิติปรัชญาของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ เป็นการศึกษาแนวความคิดปรัชญากฎหมายของตะวันตกด้วยการพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งต้องการแสดงให้เห็นความคิดทางด้านกฎหมายในแต่ละช่วงเวลาที่มีสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ นับตั้งแต่ยุคกรีก ยุคโรมัน ยุคกลาง ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ มาจนกระทั่งถึงต้นศตวรรษที่ 20 โดยศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี ให้ความสำคัญกับแนวคิดทางด้านนิติปรัชญา 4 สำนักด้วยกัน คือ สำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law School) สำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) สำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ (Historical School of Law) และสังคมวิทยากฎหมาย ความคิดของศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี มีอิทธิพลต่อคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังจะเห็นว่า เมื่อมีการพิมพ์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนิติปรัชญาของ รองศาสตราจารย์สมยศ เชื้อไทย⁶ (ผู้ซึ่งได้รับผดชอบในการสอนวิชานิติปรัชญาสืบต่อมา) ตำราของรองศาสตราจารย์สมยศ ก็ดำเนินไปภายใต้กรอบที่ ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี วางเอาไว้ทั้งในด้านของการจัดหมวดหมู่ และแนวความคิดทางนิติปรัชญาที่ได้นำมาอธิบายไว้ก็ไม่มีแตกต่างกัน⁷ นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2561 ศาสตราจารย์ ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้เขียนหนังสือ “ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา”⁸ พิมพ์ครั้งแรก ซึ่งเป็นแนวการเขียนแนวประวัติศาสตร์ของหลักความคิดเกี่ยวกับกฎหมาย การเมือง และรัฐของนักปรัชญาคนสำคัญทางกฎหมายของโลกโดยลำดับตั้งแต่สมัยกรีก-โรมันมาจนถึงนิติปรัชญาในศตวรรษที่ 20 แม้จะมีการเปรียบเทียบ บทวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์และมีการหยิบยกหลักนิติปรัชญากับเหตุการณ์ทางการเมืองไทย⁹ ซึ่งแตกต่างจากหนังสือนิติปรัชญาของรองศาสตราจารย์สมยศ เชื้อไทย กล่าวคือ หนังสือของศาสตราจารย์ ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้หยิบยกตัวอย่างและสถานการณ์ทางการเมืองมาปรับใช้นิติปรัชญากับความเป็นจริงบ้าง แต่ยังคงมีเค้าโครงที่วางไว้โดยศาสตราจารย์ปรีดี เกษมทรัพย์ เมื่อพิจารณาจากสารบัญและเนื้อหาในบทต่าง ๆ หากพิจารณาภาพรวมสถานะของความรู้ของนิติปรัชญาตลอดกว่า 40 ปีที่ผ่านมา¹⁰

⁵ ปรีดี เกษมทรัพย์, เอกสารประกอบการศึกษาวิชานิติปรัชญาชั้นปริญญาตรี ภาคหนึ่ง: บทนำทางทฤษฎี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, 2526) 109-116.

⁶ สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, พิมพ์ครั้งที่ 6, 2544) 84-91.

⁷ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, ความสำเร็จที่ล้มเหลวของปรีดี เกษมทรัพย์ (ที่คณะนิติศาสตร์ ธรรมศาสตร์), (25 พฤศจิกายน 2561) เว็บไซต์ <<https://www.the101.world/thoughts/the-success-and-failure-of-pri-di-kasemsap>>.

⁸ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่านกฎหมาย, 2561) 7-8.

⁹ เพิ่งอ้าง.

¹⁰ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, อ้างแล้ว 7.

สำหรับการเรียนการสอนวิชานิติปรัชญาของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ศาสตราจารย์จรัญ โฆษณานันท์¹¹ ได้แต่งหนังสือนิติปรัชญาที่มีความสำคัญและมีส่วนอย่างมากต่อการบุกเบิกพรมแดนความรู้ทางด้านนิติปรัชญา อันเป็นหนังสือของวิชานิติปรัชญาที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยหนังสือเล่มนี้ ศาสตราจารย์จรัญ โฆษณานันท์ มุ่งทำความเข้าใจนิติปรัชญาด้วยการจำแนกแนวคิดออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ และทำการศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการรวมถึงข้อถกเถียงของแต่ละแนวคิด ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจแต่ละแนวคิดได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น ศาสตราจารย์จรัญ โฆษณานันท์ ยังได้เขียนถึงแนวคิดร่วมสมัยมากขึ้น เช่น แนวคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติในศตวรรษที่ 20 แนวคิดสังคมนิยมทางกฎหมาย แนวคิดทางกฎหมายแบบมาร์กซิสต์ งานชิ้นนี้จึงนับว่าช่วยขยายพรมแดนความรู้ทางนิติปรัชญาในภาษาไทยให้มีขอบเขตกว้างขวางมากขึ้น รวมทั้งการหยิบยกประเด็นถกเถียงด้านนิติปรัชญาที่สำคัญมาอภิปราย เช่น การเคารพและการถือแฟ่งต่อกฎหมาย¹² การควบคุมศีลธรรมโดยกฎหมาย เป็นต้น¹³ ในเนื้อหาส่วนนี้แตกต่างจากการสอนนิติปรัชญาของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องจากศาสตราจารย์จรัญ โฆษณานันท์ ทำให้เห็นสถานการณ์ในการปรับใช้นิติปรัชญาได้เป็นรูปธรรมและขยายขอบเขตไปถึงทฤษฎีกฎหมายอื่นๆ ด้วยที่นอกเหนือไปจากสำนักกฎหมายดั้งเดิม

จะเห็นว่า แม้จะมีการผลิตตำราหรือหนังสือจำนวนหนึ่งโดยผู้ที่สนใจวิชาดังกล่าว และอีกจำนวนหนึ่งในรูปของเอกสาร บทความ งานแปล ยังไม่เป็นระบบ ยังคงสื่อสารและอธิบายวิชานิติปรัชญาในแง่มุมทางประวัติศาสตร์ที่นักปรัชญาทางกฎหมายมากกว่าจะเป็นเชิงวิพากษ์วิจารณ์ อย่างไรก็ตาม หนังสือหรือตำราที่ได้เขียนไว้ในเชิงวิพากษ์วิจารณ์และเปรียบเทียบกับสังคมไทยมีอยู่บ้าง เช่น นิติปรัชญาแนววิพากษ์เขียนโดยศาสตราจารย์จรัญ โฆษณานันท์¹⁴ นิติปรัชญาทางเลือก¹⁵ และนิติศาสตร์เชิงวิพากษ์¹⁶ เขียนโดยรองศาสตราจารย์สมชาย ปรีชาศิลปกุล และประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา เขียนโดยศาสตราจารย์ดร. วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ซึ่งนำเรื่องด้วยประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา แต่ตอนท้ายมีการวิพากษ์วิจารณ์และเปรียบเทียบเหตุการณ์บ้านเมืองของไทย¹⁷ เป็นต้น ทั้งนี้ ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอนวิชานิติปรัชญาในประเทศไทยมีดังนี้

¹¹ จรัญ โฆษณานันท์, *นิติปรัชญา LW 201* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549) 129.

¹² สมชาย ปรีชาศิลปกุล, อ้างแล้ว 2, 309-310.

¹³ เพิ่งอ้าง.

¹⁴ จรัญ โฆษณานันท์, *นิติปรัชญาแนววิพากษ์* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2550) 1.

¹⁵ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, อ้างแล้ว 2.

¹⁶ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, *นิติศาสตร์เชิงวิพากษ์* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549).

¹⁷ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, อ้างแล้ว 8.

2.1 การเรียนการสอนวิชานิติปรัชญาในแง่มุมมองของผู้สอน

2.1.1 วิธีการสอนวิชานิติปรัชญา เน้นการสอนแบบบรรยายภาคทฤษฎีและบรรยายเชิงประวัติศาสตร์ของนักปรัชญากฎหมายและเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต โดยไม่ยกตัวอย่างเหตุการณ์ปัจจุบันมาปรับใช้ให้เห็นในทางปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนไม่เข้าใจวิธีการปรับใช้กับสถานการณ์จริง ทั้งนี้ การสอนในลักษณะอธิบายตามตำราหรือบอกเล่าประวัติศาสตร์ว่านักคิดแต่ละคนหรือสำนักกฎหมายแต่ละแห่งมีแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายและความยุติธรรมว่าอย่างไรในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งเพียงอย่างเดียว จึงนับเป็นการสอนที่ไม่เหมาะสม แต่จะต้องอาศัยประวัติศาสตร์และแนวคิดดังกล่าวเป็นพื้นฐานในการต่อยอดความคิดเพื่อพัฒนานิติศาสตร์โดยแท้ ควรให้นักศึกษาหิบบกประเด็นทางกฎหมายที่เป็นปัญหาหรือเป็นที่สนใจในสังคม มาวิเคราะห์ในทางปรัชญาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาทางสังคม ประกอบกับไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนอภิปรายถกเถียง หรือวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนนิติปรัชญา จึงไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และภูมิปัญญาของผู้เรียน การศึกษาวิชานิติปรัชญาจึงกลายเป็นเรื่องล้าสมัยและไม่โดดเด่นหรือน่าสนใจ

2.1.2 การจำแนกและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างนิติปรัชญากับแนวคิดทางการเมืองการปกครอง และวิชากฎหมายมหาชน การเรียนการสอนนิติปรัชญามักเน้นอธิบายสำนักความคิดทางกฎหมายเชิงประวัติศาสตร์ทั้งแง่ตัวบุคคลหรือเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับการเมืองการปกครองในอดีต เช่น ฌอง โบแดง (Jean Bodin) กับแนวคิดว่าด้วยอำนาจอธิปไตย มองเตสกีเออ (Montesquieu) กับหลักการแบ่งแยกอำนาจ อธิปไตย หรือของ ชาค รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) กับทฤษฎีสัญญาประชาคมที่มักนำมาอธิบายถึงผู้ปกครองที่มาจากเจตนารมณ์ร่วมกันของประชาชน ฯลฯ อาจทำให้ผู้เรียนเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือก้าวข้ามขอบเขตของการศึกษาวิชานิติปรัชญาซึ่งจัดอยู่ในขอบข่ายของการศึกษาวิชานิติศาสตร์ไปสู่ขอบเขตของการศึกษาศาสตร์ประเภทอื่น อาทิ รัฐศาสตร์ (Political Science) รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) สังคมวิทยาการเมือง (Political Sociology) หรือประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง ฯลฯ ซึ่งศาสตร์เหล่านี้มีความเชื่อมโยง และมีเนื้อหาบางส่วนทับซ้อนกับองค์ความรู้ทางด้านนิติศาสตร์ เช่น องค์ความรู้ว่าด้วยรัฐอำนาจการปกครอง ผู้ปกครอง สถาบันทางการเมือง สิทธิเสรีภาพของประชาชน เป็นต้น

นอกจากนี้แนวคิดและทฤษฎีบางอย่างมีส่วนทับซ้อนกับองค์ความรู้ของวิชากฎหมายมหาชน และสถาบันทางการเมืองกฎหมายรัฐธรรมนูญ อันนำมาสู่ความสับสนในการศึกษาวิชานิติปรัชญา และการจำกัดกรอบการศึกษาเฉพาะด้านประวัติศาสตร์ของสำนักคิดทางกฎหมาย หากผู้เรียนนิติปรัชญามีขอบเขตการศึกษากว้างไกลกว่าข้างต้น ขอบเขตดังกล่าวย่อมเป็นการจำกัดความคิดและการแสวงหาความรู้ของผู้เรียน อันขัดกับความมุ่งหมายของวิชานิติปรัชญา

2.1.3 การให้ความสำคัญการท่องจำทฤษฎีกฎหมายมากกว่าวิธีคิดและการปรับใช้ในทางปฏิบัติ วัฒนธรรมการเรียนการสอนในประเทศไทยให้ความสำคัญกับตัวบทกฎหมาย เนื้อหากฎหมาย และ

คำตอบถูกผิดมากเกินไป รวมถึงให้ความสำคัญกับความจำมากกว่าความเข้าใจในวิธีคิดและการนำไปใช้ และอิทธิพลของอำนาจนิยมยังฝังรากลึกอยู่ในความคิดของบุคคลในสังคมจำนวนหนึ่ง ทำให้ผู้เรียนนิติปรัชญาในประเทศไทยไม่กล้าที่จะแสดงออกด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ทางความคิดได้อย่างเต็มที่ รวมถึงถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางความคิดทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยซึ่งเชื่อมโยงกับวิชานิติปรัชญาโดยตรง

2.2 ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการเรียนวิชานิติปรัชญาในมุมมองของผู้เรียน

วิธีการสอนและนำเสนอข้างต้นนำไปสู่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการเรียนวิชานิติปรัชญาว่าเป็นวิชาที่น่าเบื่อ เนื้อหาจำนวนมาก เน้นเพียงทฤษฎี เป็นนามธรรม และไม่มีทางปฏิบัติที่ชัดเจน แตกต่างจากกฎหมายลายลักษณ์อักษรและกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ และยากที่จะค้นหาคำตอบที่ชัดเจน จึงพอจะสรุปได้ดังนี้

2.2.1 ทศนคติเชิงลบต่อวิชานิติปรัชญาของผู้เรียน

ผู้เรียนส่วนหนึ่งมีทศนคติในเชิงลบต่อวิชานิติปรัชญา ด้วยการรับอิทธิพลทางความคิดจากคนรุ่นก่อนทั้งในแง่ความเป็นนามธรรมและความไม่ชัดเจนแน่นอนของเนื้อหา เมื่อเปรียบเทียบกับ การศึกษากฎหมายที่ใช้บังคับอยู่กฎหมายลายลักษณ์อักษรอื่นที่ได้รับการฝึกฝนมาตลอดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติต่าง ๆ เป็นต้น ด้วยเหตุที่กฎหมายข้างต้นปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจนจึงสะดวกต่อการนำไปปรับใช้กับข้อเท็จจริงหรือคดีที่เกิดขึ้นกฎหมายเหล่านี้ยังมีค่าบังคับอย่างเป็นทางการ รวมถึงความเข้าใจการศึกษานิติปรัชญาไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่วิชาการและวิชาชีพ เพราะแนวความคิดนิติปรัชญาไม่มีผลใช้บังคับให้บุคคลต้องถือปฏิบัติ ตามดังเช่นกฎหมายของบ้านเมือง จึงไม่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้ ทั้งการดำเนินชีวิตประจำวันและในทางคดี¹⁸

สำหรับนักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตส่วนหนึ่งเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาระดับเนติบัณฑิต เหตุผลเหล่านี้นำมาสู่การละเลยและไม่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาวิชานิติปรัชญาในที่สุด อันที่จริงการศึกษาวิชานิติปรัชญาก่อประโยชน์อย่างมากต่อผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ซึ่งส่งผลต่อรากฐานความคิดของผู้เรียน เมื่อรากฐานความคิดเปลี่ยน มุมมองที่มีต่อกฎหมายก็จะเปลี่ยนและนำไปสู่พฤติกรรมการบังคับใช้กฎหมายที่อาจเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน อาทิ ผู้เรียนแต่เฉพาะกฎหมายลายลักษณ์อักษรมักจะตั้งคำถามว่า “พฤติกรรมเช่นนี้ผิดกฎหมายหรือไม่” การตัดสินใจผิด

¹⁸ เกรียงไกร รอบรู้, “นิติศึกษาด้วยนิติปรัชญา: มโนทัศน์อันคลาดเคลื่อนต่อการศึกษาวิชานิติปรัชญา” (2559) 64:10 รัฐศาสตร์ 30, 31-42.

หรือไม่ผิดกฎหมายอาศัยเพียงการพิจารณาว่าพฤติกรรมนั้นครบถ้วนตามองค์ประกอบความผิดที่กฎหมายบัญญัติหรือไม่ แต่ผู้เรียนวิชานิติปรัชญาจะตั้งคำถามว่า “กฎหมายที่จะนำมาใช้บังคับนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่ เพียงใด” หรือกล่าวอีกนัยก็คือ กฎหมายนั้นมีความชอบธรรมเพียงพอที่จะนำมาบังคับใช้กับประชาชนหรือไม่นั่นเอง ผู้เรียนแต่กฎหมายลายลักษณ์อักษร พิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายแต่เพียงการเปรียบเทียบว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหรือไม่ แต่ผู้เรียนวิชานิติปรัชญาจะพิจารณาต่อไปว่ากฎหมายนั้นขัดต่อ “หลักการ” ที่รัฐธรรมนูญให้ความคุ้มครองหรือไม่ด้วย¹⁹

กล่าวโดยสรุป อิทธิพลการเรียนรู้กฎหมายแบบยึดมั่นในตัวบทกฎหมายตามตัวอักษรจนไม่เกินไปไม่คำนึงถึงความจริงและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและบ้านเมือง²⁰ เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่บั่นทอนความสำคัญของการศึกษาวิชานิติปรัชญาไปโดยปริยาย ด้วยความชัดเจนเป็นรูปธรรมของกฎหมายลายลักษณ์อักษร แต่สิ่งที่ขาดไปหากมิได้รับการศึกษาวิชานิติปรัชญาก็คือ กฎหมายลายลักษณ์อักษรนั้นมีความเหมาะสมและชอบธรรมเพียงใด มิใช่แค่เพียงกฎหมายนั้นตราขึ้นถูกต้องตามรัฐธรรมนูญหรือไม่²¹

2.2.2 ความเข้าใจว่าวิชานิติปรัชญาเป็นวิชาท่องจำ

จากการศึกษาวิจัยและสัมภาษณ์เชิงลึกนิสิตนักศึกษาพบว่า ผู้เรียนเข้าใจว่าการศึกษาวิชานิติปรัชญา คือ การเรียนรู้แต่เพียงแนวคิดของบรรดานักปรัชญาในอดีตของแต่ละสำนักความคิดต่างๆ ด้วยวิธีการท่องจำแนวความคิด ทฤษฎีและคำสอนของนักปรัชญาจนขึ้นใจ แต่ไม่เข้าใจแก่นแท้และความหมายที่ซ่อนอยู่ในแต่ละสำนักคิด และปัญหาที่ตามมาก็คือ จำแนวคิดและทฤษฎีได้แม่นยำ แต่ไม่สามารถปรับใช้กับคำถามและข้อสอบวิชานิติปรัชญา เพราะการตอบคำถามเหล่านี้ต้องอาศัยการประยุกต์ปรัชญาที่ศึกษามาสนับสนุนการให้คำตอบอันสะท้อนถึงความเข้าใจพื้นฐานที่ถูกต้องของผู้เรียนที่มีต่อกฎหมายด้วย เช่น ให้ท่านยกตัวอย่างสำนักคิดทางกฎหมายที่ท่านชอบมากที่สุด พร้อมเหตุผลประกอบ และสำนักคิดดังกล่าวช่วยแก้ปัญหาความยุติธรรมในสังคมได้อย่างไร แม้จะจำสำนักคิดและทฤษฎีได้ แต่ต้องไม่ละเลยการนำนิติปรัชญาเหล่านี้มาปรับใช้กับปัญหาของสังคมในทางปฏิบัติ ประกอบกับเหตุผลที่ต้องนำมาอธิบายประกอบการเลือกสำนักที่ผู้เรียนชอบ แต่ส่วนใหญ่มักตอบแบบอ้อม ๆ เพราะไม่มั่นใจในคำตอบของตนซึ่งเป็นปัญหาในการปรับใช้นิติปรัชญาในสถานการณ์จำลองในข้อสอบ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า วิชานิติปรัชญาเป็นวิชาที่ต้องอาศัยความเข้าใจและแตกฉานในแนวคิดที่นำไป และต้นสายปลายเหตุของทฤษฎีทางกฎหมายว่านักคิดแต่ละคนมีเหตุผลโดยอยู่เบื้องหลังแนวคิดนั้น ๆ มิใช่เพียงการท่องจำให้ขึ้นใจเท่านั้น แต่ต้องปรับใช้เป็นกับสถานการณ์ด้วย

¹⁹ เพิ่งอ้าง.

²⁰ ปรีดี เกษมทรัพย์, *นิติปรัชญา* (กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 3, 2539) 17.

²¹ เกรียงไกร รอบรู้, อ้างแล้ว 15, 34.

2.2.3 การหาคำตอบที่ยุติแล้วเพียงหนึ่งเดียวเพื่อตอบปัญหาทางนิติปรัชญา

ความพยายามในการหาข้อยุติเพียงหนึ่งเดียวของปัญหาทางนิติปรัชญา คือ การหาคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียวเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาทางกฎหมาย พฤติกรรมเช่นนี้ไม่สอดคล้องกับการศึกษาวิชานิติปรัชญาอย่างชัดเจน เพราะผู้เรียนต้องทำความเข้าใจเบื้องต้นว่าบรรดาแนวคิดหรือคำสอนของนักปรัชญาทั้งหลายที่ปรากฏตามแต่ละสำนักความคิดไม่มีการสรุปว่าความคิดของสำนักใดถูกต้องที่สุด หรือแม้แต่เหมาะสมที่สุด ปรัชญาของสำนักเดียวกันแต่ต่างตัวบุคคลและต่างยุคสมัยก็มีมุมมองต่อกฎหมายที่แตกต่างกัน ดังเช่นแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law School) ยุคหนึ่งยึดโยงกฎหมายกับพระประสงค์ของพระเจ้าบ้าง อำนาจของฝ่ายศาสนจักรบ้าง ยุคหนึ่งยึดโยงกฎหมายกับเหตุผลตามธรรมชาติ อีกยุคหนึ่งก็ยึดโยงกฎหมายกับเจตนารมณ์ของประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอปครองอย่างแท้จริง จะเห็นว่าแนวคิดด้วยกฎหมายของสำนักกฎหมายธรรมชาตินี้ก็มีความแตกต่างกัน นอกจากนี้แต่ละแนวคิดก็มิได้มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ยังคงพบการโต้แย้งด้วยแนวคิดอื่น ๆ ที่มีความน่าเชื่อถือและเหตุผลพอ ๆ กัน อาทิ การโต้แย้งคำสอนที่ว่ากฎหมายคือเหตุผลที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ มนุษย์มิได้เป็นผู้สร้างขึ้น เป็นแนวคิดที่ล้าสมัยและไม่เป็นจริงในที่ยุคกฎหมายเทคนิค (Technical Law) ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องหรือกฎหมายต้องมีความเป็นสากลไม่ถูกจำกัดด้วยกาลเวลาและสถานที่ก็ไม่อาจสอดคล้องกับแนวคิดการร่างกฎหมายบนพื้นฐานตามบริบทของแต่ละสังคมที่มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ทั้งนี้ ตามปรัชญากฎหมายของสำนักประวัติศาสตร์ (Historical School) ที่เชื่อใน “จิตวิญญาณประชาชาติ (Volksgeist)” ของแต่ละสังคมต่างกัน อันนำมาสู่การบัญญัติเนื้อหาของกฎหมายที่ต่างกันการแสวงหาคำตอบเพียงคำตอบเดียวและเห็นว่าคำตอบนั้นถูกต้องที่สุด จึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ในการศึกษาวิชานิติปรัชญา เพราะเหตุแห่งความไม่สมบูรณ์ของแต่ละแนวคิด และความหลากหลายของแนวคิดที่ต่างก็มีเหตุผลในการคัดค้านระหว่างกันคงมีเพียงแต่คำตอบใดเหมาะสมที่สุดกับปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน และคำตอบนั้นก็อาจไม่เหมาะสมที่สุดอีกต่อไป หากปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นต่างที่ ต่างเวลา และต่างปัจจัยกัน²²

2.2.4 ผู้เรียนขาดความเข้าใจในวิธีการเรียนและทำความเข้าใจวิชานิติปรัชญา

นิติปรัชญา คือ การศึกษากฎหมายอย่างเป็นทั้งมวล และตั้งปัญหารากฐานทางปรัชญาใน 3 สิ่ง ได้แก่ กฎหมายคืออะไร จะรู้กฎหมายได้อย่างไร และความยุติธรรมคืออะไร ดังนั้น ผู้เรียนจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานในการเตรียมตัวก่อนเข้ามาฟังคำบรรยาย อภิปรายและถกเถียงประเด็นปัญหาทางกฎหมายและความยุติธรรม และทำให้มีความเข้าใจมากขึ้น ตลอดทั้งมีความรู้ในการทำความเข้าใจและต่อยอดความรู้จากคำบรรยายในห้องเรียนตามปกติ อาจารย์ผู้สอนจะแนะนำหนังสือหรือตำราที่ใช้อ่านประกอบว่าใช้เล่มใดบ้าง และมีเรื่องราวเกี่ยวกับอะไร อย่างไรก็ดี ไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นหนังสือที่ผู้สอนแนะนำเท่านั้น

²² เพิ่งอ้าง.

ผู้เรียนสามารถหาความรู้เพิ่มเติมจากอินเทอร์เน็ต เพื่อเสริมความรู้ให้กับตนเองได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนบางรายเข้าใจว่ามาฟังคำบรรยายก็สามารถเข้าใจได้ทันที จึงทำให้มีปัญหาในการเรียนนิติปรัชญารู้สึกไม่ชอบและไม่อยากเข้าเรียนในที่สุด

2.3 หนังสือและตำราที่ใช้ประกอบ

โดยภาพรวมแล้ว สถานะของความรู้ในนิติปรัชญาของตะวันตกในประเทศไทยนับแต่ได้จัดให้มีการเรียนการสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แห่งแรก จนกระทั่งปัจจุบันได้มีการผลิตตำราออกมาจำนวนหนึ่งจากนักวิชาการที่มีความสนใจ เช่น ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์ รองศาสตราจารย์สมยศ เชื้อไทย ศาสตราจารย์จรัญ โฆษณานันท์ ศาสตราจารย์ ดร. วรเจตน์ ภาคีรัตน์ รองศาสตราจารย์สมชาย ปรีชาศิลปกุล รวมถึงหนังสือแปลเรื่องความยุติธรรมของไมเคิล เจ แซนเดล เป็นต้น แต่ก็ยังถือว่าตำราและหนังสือเกี่ยวกับนิติปรัชญายังน้อยมาก เมื่อเทียบกับหนังสือหรือตำรากฎหมายลายลักษณ์อักษรอื่น ๆ จึงยังมีจำนวนไม่เพียงพอต่อการศึกษาและทำความเข้าใจวิชานิติปรัชญา

นอกจากนี้ ตำรานิติปรัชญาที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนในประเทศไทยเกือบทุกเล่มมีเนื้อหาคล้าย ๆ กัน เป็นลักษณะบอกเล่าประวัติศาสตร์และแนวคิดของนักคิดและสำนักกฎหมาย ผู้สอนก็สอนตามตำรา นักศึกษาที่เรียนตามตำราในลักษณะท่องจำเพราะข้อสอบและคำตอบ (ส่วนใหญ่) อยู่ในตำรา ทำให้กรอบความคิดมีอยู่เพียงความรู้ในหนังสือเท่านั้น

2.4 การปรับใช้วิชานิติปรัชญาในวิชาชีพนักกฎหมาย

หากพิจารณาการศึกษากฎหมายในแง่ของการมุ่งไปสู่การประกอบวิชาชีพในทางกฎหมายโดยตรงไม่ว่าการสอบเข้าเป็นผู้พิพากษา อัยการและในการประกอบวิชาชีพเป็นทนายความ และวิชาชีพกฎหมายอื่น ๆ เช่น ตำรวจ นิติกร เป็นต้น รวมถึงการสอบเนติบัณฑิต นิติปรัชญามีได้ถูกกำหนดให้นำไปวัดผลและทำสอบความรู้ความเข้าใจ แม้ว่าคณะนิติศาสตร์ของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายแห่งจะบรรจุวิชานิติปรัชญาในหลักสูตร แต่ก็อยู่ในหลักสูตรของระดับปริญญาตรีและปริญญาโทเท่านั้น บางสถาบันเป็นวิชาบังคับ บางสถาบันเป็นวิชาเลือกหรือบางสถาบันไม่ได้บรรจุไว้ในหลักสูตร อย่างไรก็ตาม ในแง่การประกอบอาชีพทางกฎหมาย นิติปรัชญากลับมีความสำคัญในแง่ของการอธิบายถึงความสัมพันธ์กฎหมายและความยุติธรรมในการปรับใช้ตัวบทกฎหมายของนักกฎหมาย มิใช่เพียงนำกฎหมายไปใช้ประกอบวิชาชีพเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาแง่มุมอื่นประกอบการปรับใช้กฎหมายให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคมด้วย นอกจากนี้ผู้เรียนมักได้เรียนแต่เพียงทฤษฎีกฎหมายและความยุติธรรม ไม่ได้เรียนวิธีการนำไปปรับใช้กับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ขาดภาคปฏิบัติในการทดลองปรับใช้นิติปรัชญา จึงทำให้ใช้นิติปรัชญาไม่เป็น

จึงพอสรุปได้ว่าการสอนในคณะนิติศาสตร์ทั้งสามมหาวิทยาลัย และหนังสือหรือตำราวิชานิติปรัชญาของไทยข้างต้นเน้นภาคทฤษฎีและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสำนักคิดทางกฎหมายและความยุติธรรมเป็นหลัก มากกว่าการให้ความสำคัญกับสอนวิธีคิดและแนวทางในการนำนิติปรัชญาไปปรับใช้ในทางปฏิบัติ จึงยังไม่สามารถเข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริงที่สามารถนำวิชานิติปรัชญาแก้ไขปัญหาคความไม่ยุติธรรมในสังคม และไม่ได้เปิดโอกาสให้นักศึกษากฎหมายได้ใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ ถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ และแลกเปลี่ยนทางความคิดในการนำหลักและทฤษฎีทางนิติปรัชญาที่เรียนไปปรับใช้ในทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ประกอบกับหนังสือหรือตำราวิชานิติปรัชญาของไทยยังมีน้อย ดังนั้น จึงควรหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาคและอุปสรรค เพื่อให้สามารถเข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริงของการเรียนนิติปรัชญานั้นคือ กฎหมายที่ควรจะเป็นอย่างไร เพื่อปรับใช้และสร้างความ เป็นธรรมให้กับสังคม

3. แนวทางการแก้ปัญหาในการสอนวิชานิติปรัชญาในประเทศไทย

เมื่อพิจารณาจากการสอนวิชานิติปรัชญาในคณะนิติศาสตร์ในประเทศไทย จากในกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามา ต่างพบว่ามีปัญหาและมีอุปสรรคในการเรียนการสอนเช่นเดียวกัน และสามารถสรุปแนวทางแก้ปัญหาได้ดังนี้

3.1 อาจารย์ผู้สอน

3.1.1 ผู้สอนควรให้ความสำคัญกับทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจหลักนิติปรัชญาและการนำไปปรับใช้มากกว่าการสอนให้ท่องจำเพื่อนำไปสอบ โดยนำเสนอวิธีการในการปรับใช้นิติปรัชญาในทางปฏิบัติโดยเชื่อมโยงทฤษฎีกฎหมายและความยุติธรรมกับเหตุการณ์ทางสังคม โดยยกตัวอย่างสถานการณ์ตัวอย่างประกอบความเข้าใจ นอกจากนี้ ผู้สอนควรสอนให้นักศึกษามีความเข้าใจในหลักของนิติปรัชญา มิใช่สอนเพื่อให้นักศึกษาท่องจำเพื่อสอบได้ และอาจให้นักศึกษาร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นหรือการทำแบบฝึกหัดเพื่อเป็นการทบทวน

3.1.2 ผู้สอนควรทำให้ผู้เรียนเห็นภาพและตัวอย่างที่ชัดเจน เนื่องจากนิติปรัชญาเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นามธรรม โดยเริ่มต้นจากการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายที่สุด ยกตัวอย่างง่าย ๆ ประกอบการบรรยายเพื่อให้เกิดความสับสนและน่าเบื่อในตอนต้นของการนำเสนอสู่บทเรียน ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดในวิชานี้คือ ทำอย่างไรก็ได้ให้ง่ายที่สุดในการจะเข้าใจคำว่าปรัชญา เพื่อจะเข้าใจคำว่านิติปรัชญา เช่น หารับชมภาพยนตร์หรือวิดีโอที่เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกี่ยวพันกับนิติปรัชญา โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ถกเถียง คัดวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ในสถานการณ์ที่สมมุติขึ้น เช่น ภาพยนตร์ที่ได้รับชมสามารถปรับใช้กฎหมายและความยุติธรรมได้อย่างไร

นอกจากนี้ ควรจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนไม่ว่าจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ ผู้สอนควรเริ่มต้นตั้งคำถามเพื่อให้ผู้อ่านได้ขวนคิด บางประเด็นก็มีคำตอบที่ชัดเจน บางประเด็นก็ชวนให้ผู้อ่านขบคิดหรือ

ตัดสินใจเอง ซึ่งเน้นเรื่องความยุติธรรม หลักศีลธรรมและจริยธรรมต่อปัญหาสาธารณะที่ร่วมสมัยโดยใช้ปรัชญาการเมืองของสำนักคิดทางกฎหมายในอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นแว่นขยายส่องประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนใจของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการสมรสของคนรักเพศเดียวกัน การเกณฑ์ทหาร การโกงราคา ในภาวะฉุกเฉิน โบนัสมหาศาลของผู้บริหารธนาคาร การเก็บภาษีคนรวยมาช่วยคนจน การอุ้มบุญ การฉ้อโกง สิทธิส่วนบุคคลกับประโยชน์สาธารณะ เป็นต้น จุดเด่นของหนังสือเรื่องนี้คือ มีการนำกฎหมายและปัญหาของความยุติธรรมมาวิพากษ์วิจารณ์ในทุกมิติ และมีตัวอย่างที่ร่วมสมัยที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน จึงเข้าใจและมองเห็นภาพของจริยปรัชญาหรือความยุติธรรมที่เป็นนามธรรมที่จับต้องไม่ได้ ให้เป็นภาพที่เข้าใจและชวนถกเถียงด้วยเหตุผล แนวทางการสอนวิชานิติปรัชญาที่น่าสนใจ เช่น วิธีการจัดการเรียนการสอนวิชาความยุติธรรม (justice) ที่เผยแพร่ทาง YouTube เช่นของไมเคิล เจ แซนเดล (Michael J Sandel) อาจารย์ผู้สอนวิชาความยุติธรรมของ Harvard University ซึ่งน่าสนใจว่า วิชาดังกล่าวเน้นการสอนให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และศึกษาในเชิงวิพากษ์ทั้งที่เป็นทฤษฎีความยุติธรรมดั้งเดิม ร่วมสมัย และมีการนำปัญหาทางกฎหมายร่วมสมัยมาเชื่อมโยงกับความยุติธรรม เช่น การสมรสในเพศเดียวกัน (same-sex marriage) การได้เสียงเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนกับสิทธิในทรัพย์สิน (human rights and property rights) บทบาทของตลาด (the role of markets) เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าในการศึกษารายวิชาดังกล่าว และตั้งคำถามว่า “What is the right thing to do?” หรือ อะไรคือสิ่งที่ถูกต้องที่จะทำ โดยศึกษาแนวคิดนักปรัชญาคนสำคัญทั้งดั้งเดิมและร่วมสมัยมาให้ศึกษาด้วย เช่น Aristotle, John Locke, Immanuel Kant, John Stuart Mill และ John Rawls เป็นต้น ถือเป็นแนวทางที่สามารถนำมาใช้ได้จริงและเหมาะกับการใช้เหตุผลในทางกฎหมายแก่นักกฎหมายในการนำไปใช้เป็นวิธีคิดต่อยอดเชื่อมโยงกับหลักความยุติธรรมต่อไป

3.1.3 การเรียนการสอนในวิชานิติปรัชญาควรเป็นการสอนที่มีความมุ่งหมายให้นิสิต นักศึกษา รู้จัก คิด วิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ ถกเถียงกันเพื่อหาคำตอบในการแก้ปัญหาสังคมที่อาจมีหลายคำตอบ เพื่อนำหลักนิติปรัชญาที่สมบูรณ์ที่สุดที่ได้เรียนมาไปใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม และไม่ควรติดกรอบความคิดมากจนเกินไป

นอกจากนี้ ผู้เรียนและอาจารย์ผู้สอนควรเปิดใจในการเรียนการสอนวิชานิติปรัชญา มีวิธีการสอน โดยต่างรับฟังความตกลงก่อนเรียนและความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาให้การเรียนการสอนวิชานิติปรัชญาเป็นวิชาที่เรียนแล้วสนุกและมีความสุข ในขณะเดียวกันผู้สอนก็สามารถสอดแทรกวิธีคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาทางปรัชญา โดยยกตัวอย่างประกอบ เปิดโอกาสให้มีการซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยไม่ควรกำหนดกรอบว่าต้องคิดหรือเชื่อในเหตุผลผู้สอน และผู้สอนไม่ควรสอนแบบบรรยายเป็นหลัก แล้วใช้รูปแบบการสอนที่อาจารย์ผู้สอนชวนนักศึกษาถกเถียงและตั้งกลุ่มศึกษาประเด็นปัญหาทางกฎหมายต่าง ๆ เพื่อให้ นักศึกษาใช้ความรู้เกี่ยวกับนิติปรัชญาที่มีอยู่เดิมและข้อถกเถียงใหม่ที่อาจารย์ผู้สอนนำเข้ามาใช้ในวิเคราะห์และให้เหตุผล

3.2 ผู้เรียน

3.2.1 อ่านหนังสือเกี่ยวกับนิติปรัชญาตามที่คุณสอนแนะนำ และค้นคว้าเพิ่มเติมจากทาง internet หรือห้องสมุดเกี่ยวกับเรื่องที่จะบรรยายก่อนเริ่มเรียนในห้องเรียนกับอาจารย์ผู้สอน

3.2.2 บันทึกเสียงคำบรรยายเพื่อมาฟังซ้ำอีกรอบ และจดสรุปเนื้อหาที่ได้ฟังการบรรยายในห้องเรียนของอาจารย์ผู้สอนเพื่อสรุปความเข้าใจหลังเรียนของผู้เรียนในแต่ละครั้ง และหาความรู้เพิ่มเติมทุกช่องทางเมื่อมีความสงสัยในประเด็นต่าง ๆ

3.2.3 รับชมภาพยนตร์หรือหนังสือที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีและสำนักกฎหมายที่เรียนประกอบการเรียนการสอน โดยตั้งคำถามเกี่ยวกับกฎหมายและความยุติธรรม เปิดโอกาสให้มีอภิปรายถกเถียงหรือวิพากษ์วิจารณ์บนพื้นฐานของเหตุผลระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับผู้เรียน หรือผู้เรียนด้วยกัน เช่น เขียนบทวิจารณ์เกี่ยวกับภาพยนตร์หรือหนังสือที่อ่าน หรือได้ว่าที่ เป็นต้น

3.3 หนังสือและตำราที่ใช้ประกอบ

หน่วยงานต้นสังกัดของผู้สอน เช่น มหาวิทยาลัยหรือคณะต้นสังกัดควรให้ทุนสนับสนุนให้มีการแต่งตำราหรือแปลตำราต่างประเทศในด้านวิชานิติปรัชญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำราที่ทรงคุณค่าในประเทศต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย โดยเฉพาะตำราที่เป็นต้นฉบับของสำนักคิดต่าง ๆ ควรแปลเป็นภาษาไทยเพื่อเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาที่จะใช้ในการค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเองได้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ภาครัฐควรสนับสนุนให้นักวิชาการไทยได้มีโอกาสเขียนตำรา รวมถึงทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิชานิติปรัชญาภาคทฤษฎีและการนำนิติปรัชญามาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสังคมให้มากขึ้น

3.4 การปรับใช้วิชานิติปรัชญาในวิชาชีพนักกฎหมายและในชีวิตประจำวัน

การบรรยายและอภิปรายถึงเหตุการณ์จากข่าวสารบ้านเมืองหรือภาพยนตร์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางกฎหมายและความยุติธรรม โดยสามารถบรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และแนวคิดดังกล่าวเป็นพื้นฐานในการต่อยอดความคิดเพื่อพัฒนานิติศาสตร์โดยแท้ ควรให้นักศึกษาหิบบกประเด็นทางกฎหมายที่เป็นปัญหาหรือเป็นที่สนใจในสังคมมาวิเคราะห์ในทางปรัชญาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหา

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

นิติปรัชญา หมายความว่า ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่มีลักษณะเป็นการทั่วไปหรือสากล และศึกษาเกี่ยวกับข้อความคิดด้วยศาสตร์สาขาต่าง ๆ ทำความเข้าใจในเชิงปรัชญาและประวัติศาสตร์ของกฎหมาย โดยมุ่งเน้นไปที่แนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายและความยุติธรรมของนักคิดนักปรัชญา และสำนักกฎหมายต่าง ๆ การศึกษาวิชานิติปรัชญาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอน หรือศึกษาเพื่อเพิ่มเติมนความรู้ ต่างก็ให้ประโยชน์สูงสุดร่วมกันคือ การกระตุ้นความคิดของผู้เรียนฝึกฝนการมองประเด็นปัญหาอย่างรอบด้าน มองกว้างและไกลกว่ากระแสการรับรู้ของสังคม รวมถึงการมองกว้างและไกล

กว่าประเด็นที่กฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้ เนื่องจากแม้กฎหมายลายลักษณ์อักษรจะเป็นกฎเกณฑ์ประเภทที่มีค่าบังคับอย่างเป็นทางการและบัญญัติไว้อย่างชัดเจน อ้างอิงฐานอำนาจที่ได้รับมอบมาจากรัฐได้ก็ตาม แต่หาได้รับประกันว่ากฎหมายดังกล่าวจะสร้างความเป็นธรรมแก่ประชาชนได้อย่างเสมอภาค เนื่องจากยังมีคำถามจากสังคมว่า กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่บางฉบับนั้นลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนและไร้ซึ่งความเป็นธรรมแก่ประชาชน เมื่อเกิดคำถามดังกล่าวต่อนักกฎหมาย นี่คือนิยามเชิงนิติปรัชญาว่าความยุติธรรมคืออะไรและกฎหมายที่ควรจะเป็นคืออะไร สิ่งนี้คือ คุณค่าและความสำคัญของการเรียนการสอนวิชานิติปรัชญาในฐานะหลักคิดและนิทวิธีที่สำคัญในการตอบคำถามและแก้ปัญหาสังคมดังกล่าวได้

จากการศึกษาวิจัยพบว่าการสอนวิชานิติปรัชญาในคณะนิติศาสตร์ในประเทศไทยจากที่ศึกษาจากคณะนิติศาสตร์จำนวนสามมหาวิทยาลัยข้างต้นซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง ต่างประสบปัญหาและมีอุปสรรคในการเรียนการสอนเช่นเดียวกัน กล่าวคือ การเรียนการสอนวิชานิติปรัชญาแบบที่ระดับนิติศาสตรบัณฑิตนั้นยังไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน เนื่องจากฝึกให้ท่องจำ โดยขาดความเข้าใจแนวความคิดของนักนิติปรัชญาสำนักต่าง ๆ ในเชิงประวัติศาสตร์ เพียงเพื่อนำไปตอบข้อสอบเพื่อวัดความจำของผู้เรียนเท่านั้น มิได้ให้ผู้เรียนทดลองฝึกคิดหรือวิเคราะห์ นำหลักคิดในทางทฤษฎีนิติปรัชญามาปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างแท้จริง อีกทั้งเนื้อหาที่ใช้เรียนยังไม่ครบถ้วนเพียงพอ เนื่องจากเวลาในการเรียนเพียง 1 ภาคเรียนอาจน้อยเกินไปที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายของคำว่าความยุติธรรมอย่างถ่องแท้ซึ่งส่งผลต่อการนำไปใช้และการตีความของนักกฎหมายปัจจุบันด้วย แนวทางในการแก้ปัญหาส่วนนี้เห็นว่าหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตควรเพิ่มวิชาแขนงของนิติปรัชญาให้หลากหลายขึ้นซึ่งอาจกำหนดเป็นวิชาบังคับหรือวิชาเลือก เช่น วิชาความยุติธรรม (justice) เป็นต้น และลักษณะของการเรียนการสอนควรให้มีการลงมือปฏิบัติ ให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ด้วยการยกเหตุการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันมาใช้ในการศึกษา โดยอาจารย์ผู้สอนจะต้องทำการศึกษาไปพร้อมกับผู้เรียนด้วย และเน้นไปที่กระบวนการวิธีการคิดโดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงผลว่าถูกหรือผิด

ส่วนในแง่ของตัวผู้สอนวิชานิติปรัชญานั้น การจะไปให้ถึงเป้าหมายที่แท้จริงของการเรียนการสอนวิชานิติปรัชญานั้น ผู้สอนต้องปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้เหมาะสมกับตัวผู้เรียนและความรู้ที่จะถ่ายทอดให้สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน เมื่อผู้เรียนจะต้องเลือกที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าถูกหรือผิด ยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรม และจะอย่างไรหากนิสิตนักศึกษากฎหมายได้ประสบและเผชิญหน้ากับการต้องเลือกสิ่งที่ดีควรทำกับสิ่งที่ไม่ควรทำ จะนำหลักเกณฑ์ใดมาตัดสินและมีวิธีการอย่างไรในการเข้าถึงคำตอบด้วยวิธีการที่เหมาะสมที่สุดให้เกิดความยุติธรรมในเหตุการณ์นั้น ๆ และง่ายต่อการทำความเข้าใจนิติปรัชญากับทางปฏิบัติ และมีตัวอย่างประกอบให้เห็นถึงการปรับเอาความรู้และมุมมองในทางปรัชญาเข้ากับเรื่องราวต่าง ๆ รวมไปถึงการนำมุมมองด้านปรัชญาและนิติปรัชญามาใช้เพื่อพิจารณาต่อข้อเท็จจริงตามเหตุการณ์

ที่เกิดขึ้นในสังคม และปัญหาที่เกิดขึ้นในกฎหมายและระบบกฎหมาย เพื่อให้เข้าใจถึงการใช้นิติปรัชญา และการมองในมุมมองของนิติปรัชญาต่อเหตุการณ์ เรื่องราวและปัญหา ดังเช่นที่ได้มีการนำภาพยนตร์ ให้ผู้เรียนพิจารณาในแง่มุมของนิติปรัชญาตามความคิดของนิติปรัชญา และควรให้มีการนำเอาความคิด ที่แตกต่างกันของแต่ละยุคแต่ละสมัยมาวิเคราะห์เปรียบเทียบว่ามุมมองและความคิดในทางนิติปรัชญาได้ พัฒนาขึ้นอย่างไรบ้าง มีความแตกต่างกันเช่นไร และมีหลักการใดหรือมุมมองใดที่พัฒนาต่อยอดมาถึง ปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นถึงความแตกต่างของความคิดในแต่ละยุคสมัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และในตลอด การศึกษาวิชานิติปรัชญาที่ผ่านมาเป็นวิชาที่มีคุณค่าในตัวเองอย่างแท้จริง ทำให้เห็นถึงสิ่งที่ไม่เคย คิดจะมองหรือให้ความสนใจ รวมถึงเข้าใจว่านอกจากการบังคับใช้กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่หรือกฎหมาย บ้านเมืองแล้ว สิ่งสำคัญกว่าที่นักกฎหมายต้องยึดถือและคำนึงถึง คือ ความเป็นธรรมและความยุติธรรมด้วย เช่น เริ่มต้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากรับชมภาพยนตร์ที่มีแง่มุมเกี่ยวกับกฎหมาย ความยุติธรรม และความเสมอภาค กระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามและตอบคำถามที่ตั้งไว้บนพื้นฐานของหลักทฤษฎีนิติปรัชญาที่ได้เรียนไป จะช่วยให้ได้เห็นถึงข้อบกพร่องและความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อให้ผู้ใช้กฎหมายคำนึงถึงความเป็น นักกฎหมายที่ดีในอนาคตต่อไป ดังนั้น เพื่อช่วยให้ผู้เรียนนิติปรัชญาสามารถทำความเข้าใจและประโยชน์ ของรายวิชานี้ได้ดียิ่งขึ้น จึงเสนอให้เพิ่มส่วนที่เป็นวิพากษ์ ตัวอย่างที่ทำให้เห็นภาพในการนำไปปฏิบัติ และ รับฟังมุมมองของผู้เรียนต่อนิติปรัชญาให้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- เกรียงไกร รอบรู้, “นิติศึกษาว่าด้วยนิติปรัชญา: มโนทัศน์อันคลาดเคลื่อนต่อการศึกษาวิชานิติปรัชญา” (2559) 64:10 รัฐสภาสาร.
- จรัส โฆษณานันท์, นิติปรัชญา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548).
- ปรีดี เกษมทรัพย์, เอกสารประกอบการศึกษาวิชานิติปรัชญาชั้นปริญญาตรี ภาคหนึ่ง: บทนำทางทฤษฎี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, 2526).
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, “กฎหมายเพื่อใคร” (2552) 1: ฉบับปฐมฤกษ์ วารสารวิชาการคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่านกฎหมาย, 2561).
- สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, นิติปรัชญาทางเลือก (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546).
- สมยศ เชื้อไทย, นิติปรัชญา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, พิมพ์ครั้งที่ 6, 2544).
- สฤณี อาชวานันทกุล, ความยุติธรรม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Open Worlds, 2560).
- อมร จันทรสมบูรณ์, สภาพวิชาการทางกฎหมายของประเทศไทย : สาเหตุแห่งความล้มเหลวของการปฏิรูปการเมือง ครั้งที่ 2 (25 พฤศจิกายน 2561) เว็บไซต์ <<http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1208>>.
- Imer B. Flores, “The Struggle for Legal Philosophy (Vis-A-Vis Legal Education): Methods and Problem” (2012) 5:1 *Mexican Law Review*.
- L.B. Curzon, *Introduction to Jurisprudence* (Great Britain: Cavendish Publishing Limited, 2nd edition, 1995).
- UNESCO, *Philosophy A School Freedom: Teaching Philosophy and learning to Philosophize Status and Prospects* (France: UNESCO Publishing, 2007).

